

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

CONGRESSEN

Transculturele psychotherapie met families

Symposium met prof.dr. Rose Marie Moro, georganiseerd door MIKADO, op 10 maart 2005 te Rotterdam

Frankrijk is een van de landen met een lange traditie van transculturele hulpverlening. Onder andere door de taalbarrière wordt in Nederland weinig gebruikgemaakt van Franse literatuur en bezoekt men weinig tot geen Franstalige congressen. Om die reden heeft kenniscentrum voor interculturele geestelijke gezondheidszorg MIKADO, in het kader van zijn Vrije Stoel, de GZ-psycholoog van Algerijnse komaf Hacène Seddik een beschrijvend onderzoek laten doen naar de methodiek van de Franse transculturele hulpverlening en psychotherapie met families zoals die plaatsvindt in het ziekenhuis Avicenna in Bobigny. Een methodiek die is gebaseerd op etno-psychanalyse. Bobigny is een voorstad van Parijs met een zeer hoog percentage inwoners uit diverse etnische groepen.

Het symposium begon met een korte presentatie van het onderzoek van Hacène Seddik. Aansluitend gaf Rose Marie Moro, kinderpsychiater en systeemtherapeut, een lezing, gevolgd door een filmpresentatie van haar transcultureel systeemtherapeutisch werk met allochtone families in de kliniek in Bobigny. Daarna volgde een impressie van de stand van zaken in de transculturele systeemtherapie in Nederland en waren er in de namiddag enkele workshops transculturele therapie.

Hacène Seddik vertelde in een korte samenvatting van zijn onderzoek dat in Frankrijk de basis voor transculturele therapie gelegen is in psychodynamische concepten, antropologie en etnologie. Migratie wordt gezien als centrale (traumatische) gebeurtenis en men hanteert er veelal het concept van de *enveloppes culturelles*. In Nederland is dit concept, het concept van de beschermende inbedding in ruimere familie en cultuur, overigens helder uitgewerkt door Sterman (1996, 'enveloppement') en Tjin A Djie (2003, 'beschermjassen').

Kernelementen in de behandeling in Bobigny zijn, ten eerste, zingeving vinden, liefst gesproken in de moedertaal, met behulp van een groep van (co-)therapeuten en stagiairs (multidisciplinair) met een diverse etnische en culturele afkomst (als een vorm van *enveloppement*) en, ten tweede, het duiden van dromen en lichaamstaal en het gebruik van metaforen als middelen om tot erkenning, inzicht en verandering van perceptie te komen. Het doel is om datgene wat door de migratie is aangetast of vernietigd weer op te bouwen. Door het stellen van hypothesen en het oproepen van vrije associaties door de leden van de therapeutengroep bij wat het systeem laat zien, laat men het systeem delen in meerdere mogelijke betekenissen van het probleemgedrag. Het uitlokken van beelden door het vragen naar dromen doet het verhaal vanzelf volgen.

Seddiks conclusie is dat de sterke kanten van deze benadering bestaan uit het gegeven dat het systeem er altijd bij betrokken wordt, de positie van de kinderen centraal staat en er veel aandacht is voor de etiologie van de ziekte, de migratie, stressoren in de migratiecontext en acculturatie. Als een zwakte benoemt hij dat deze benadering een groot aantal therapeuten vraagt, evenals een

intensieve en brede samenwerking met verwijzers, en dat het een langdurig therapeutisch traject betreft vanwege de lage frequentie van de sessies (eenmaal per twee maanden, dit heeft te maken met de kosten).

Rose Marie Moro, een kleine, pittige dame, behandelde de historie, de theorie en de methodiek van de transculturele systeemtherapie zoals die de afgelopen twintig jaar in Bobigny ontwikkeld is. Pas als alle andere behandelingen niet gewerkt hebben, kan men in aanmerking komen voor deze specifieke therapie, die anders dan anders is vanwege het werken met de grote therapeuten-groep.

Theoretisch gezien is er sprake van complementariteit van de psychoanalytische theorie, inclusief de klinische ervaring, en de antropologie. Moro benadrukte dat het van belang is deze twee basistheorieën ook te blijven onderscheiden. Beide visies dienen gerespecteerd te worden en therapeuten moeten zien te verdragen dat iets bij de cliënt hoort dat ons niet bekend voorkomt, dat we niet kunnen plaatsen. De benadering gaat uit van het psychisch universele in de mens. Dit wordt gekleurd door een culturele codering, waarvan wij ons vaak niet bewust zijn, 'zoals een vis ook niet aan het water denkt'.

Deze culturele codering kent grofweg drie niveau's. Ten eerste, het zijn (*l'être*). Wat is een man, een vrouw, een kind, een moeder ... en wat betekent dat? Ten tweede, de zingeving (*le sens*). Welke zin geef ik aan het leven, aan de gemeenschap, aan de relatie tot anderen? Ten derde, het handelen (*le faire*). Bijvoorbeeld: als ik, getrouwde vrouw, verdrietig ben, ga ik dan praten of niet, sluit ik me af of deel ik het in een groep? Als ik wil praten, wacht ik dan af tot iemand naar me toekomt of ga ik actief op zoek?

Mogen er vragen gesteld worden of is dat onbeleefd of contraproductief? Het is heel westers om vragen te stellen, maar dat lokt niet het vertellen uit (niet-westers).

Moro gaf een duidelijk voorbeeld van culturele codering. Het betrof een spoed geval. Een apathische, verdrietige West-Afrikaanse moeder die haar anderhalve maand oude baby niet bij zich droeg. Het kind at en sliep slecht. De doktoren vreesden voor zijn leven en men overwoog juridisch ingrijpen. In de behandeling was aan de moeder gevraagd: 'Wat heeft een baby nodig?' Dit bevreemde de moeder; waarom weet een dokter dat niet? De dokter dacht dat de moeder het wel zou weten; melk, warmte, contact, etc. Dat beaamde moeder, maar zij vond dat niet het belangrijkste. Zij voelde zich niet begrepen.

In het transculturele behandelteam waarin men samen met de moeder het probleem exploreerde, bleek dat de baby bij de geboorte een 'slechte' naam had gekregen die niet bij hem paste. Dit probleem betrof het eerste niveau (het zijn) van de culturele code; het kind stond door de 'slechte' naam niet in de juiste lijn van afstamming en voorouders. Op het tweede niveau (de zingeving) betekende dit: de verkeerde naam plaatst het kind buiten de verwantschapslijn en daarom klopt de band met moeder niet. Het derde niveau (handelen) vloeit voort uit de eerste twee niveaus: moeder wijst het kind af. Toen de moeder zich gezien en gehoord voelde en zij de behandelaren als capabel kon zien, kon zij ook met minder angst hulp aanvaarden en iets van zichzelf en haar voorouderlijke bronnen laten zien, waarna ook de behandelaren haar anders, als meer capabel, konden zien. De problemen losten zich op toen de baby een andere, passende naam had gekregen.

Over de methodiek vertelde Moro hoe

belangrijk het is dat cliënten in de therapie, ook al spreken ze goed Frans, ook in hun moedertaal kunnen spreken. De moedertaal biedt verbinding met de eigen geschiedenis. Meerdere talen staan vaak voor meerdere delen van iemand zelf. In de therapie wordt dan ook flexibel met de taal omgesprongen en vaak gewisseld van de ene naar de andere taal.

Vervolgens liet Moro in drie video's haar werkwijze zien. Het ging om zware problematiek: een kind dat al jaren alleen maar hilde en niet sprak; twee gewelddadige volwassen zoons die hun moeder mishandelden; een zich in haar capuchon verbergende, bozige puberdochter die niet naar school ging. Aanvankelijk was ik verbijsterd over enkele interventies die Moro bij deze problematiek pleegde. Zo vroeg ze of de ouders soms nog gedroomd hadden, of gaf ze een metaforische duiding van het soms bizarre gedrag van de patiënten. Ik vreesde dat zij mensen met gedrag dat ik al snel overduidelijk zag als achtereenvolgens autisme, schizofrenie en ernstige depressie, op psychoanalytische wijze aan het genezen was.

Via vrije associaties en hypothesen vanuit de enorme multi-etnische therapeutengroep kwam men eigenlijk steeds uit op traumatische effecten van de migratie. Zoals het ontbreken van voldoende copingmogelijkheden door het ontbreken van een steunnetwerk. Er kwam zicht op gemis, verdriet en transgenerationale rouw of op illusies die verloren waren gaan. De inbreng van de grote therapeutengroep deed erg denken aan die van een *reflecting team*.

In de nabespreking bleek gelukkig dat Moro wel degelijk oog heeft voor de psychiatrische diagnostiek. In deze behandelsetting gaat het om gezinnen die alle andere stations in de GGZ al gepasseerd zijn en niet uit de

voeten kunnen met de psychiatrische diagnose en/of het gedrag van een van de gezinsleden. Mij leek het meest werkzame element de publieke erkenning van en het begrip voor het verdriet, zowel voor de patiënt als voor de familieleden. Verdriet over het afgesneden zijn van de eigen steunbronnen en de zware last van het hebben van een ziek of gestoord kind, vertaald in de bij de eigen cultuur passende metaforen. Erkenning en begrip voor de lichaamstaal en de mogelijke, verbindende, betekenissen van sommige aspecten van het gestoorde gedrag, waardoor de gezinsleden een nieuwe betekenis konden gaan geven aan de ervaren problemen. Een betekenis waarmee zij beter uit de voeten konden, zich meer getroost of gesterkt voelden of tot daadwerkelijk andere oplossingen konden komen. Mijn aanvankelijke angst dat Moro schizofrenie of autisme probeerde te genezen met vrije associatie bleek ongegrond.

Na de presentatie van Moro gaf Anke Savenije een impressie van de stand van zaken in de transculturele systeemtherapie in Nederland. Zij betoogde dat zij geen idee had hoe het er nu eigenlijk voor staat. Vanuit haar expertise als voormalig opleider bij de enige interculturele systeemopleiding in Nederland is zij gaan uitzoeken welke plaats 'cultuur' tegenwoordig inneemt in de bestaande opleidingen voor systeemtherapie, en ook in de twee Nederlandstalige systeemtherapeutische tijdschriften. Slecht nieuws, vond ze. In de draaiboeken van cursussen kwam er slechts aan het einde enige aandacht voor gender en sociale klasse. Wanneer het dan toch nog over etniciteit ging, dan vaak alleen over de eigen normen en waarden en nauwelijks over kennis en vaardigheden. Zij loofde het themanummer 'Migranten' van *Systeemtherapie* (14.4),

maar vond dit in het geheel van Nederlandse publicaties qua hoeveelheid marginaal. En in *Gezinstherapie Wereldwijd* komt 'cultuur' al helemaal niet voor. In de Angelsaksische literatuur, die in Nederland leidraad is, wordt de aanpak vaak teruggebracht tot etniciteit, meer 'inter-' dan 'trans-' dus.

Het goede nieuws vond zij dat de brede aandacht in Nederland voor de narratieve stromingen mogelijkheden biedt voor transculturele systeemtherapie. Therapeutische attitudes als *not knowing*, respect en de aandacht voor verhalen, metaforen en taal bieden een goede gelegenheid een brug te slaan naar transculturele therapie, parallel aan die van Moro.

Van de workshops volgde ik die van Rose Marie Moro. Helaas betrof het slechts een kort vragen uur en dat leidde niet tot verdieping op het thema.

Al met al keerde ik toch gesterkt terug naar huis; een symposium als dit vestigt de aandacht weer eens op transculturele systeemtherapie en vormt een innoverende en motiverende steun in de rug voor al die therapeuten die dagelijks met diverse culturen te maken hebben. En dat is soms broodnodig in tijden van marginalisering van sociale en culturele invloeden.

Marion van den Ende

Literatuur

Sterman, D. (1996). *Een olijfbom op de ijsberg. Een transculturele psychiatrische visie op en behandeling van de problemen van Noord-Afrikanen en hun families*. Utrecht: NCB.

Tjin A Djie, K. (2003). Beschermjassen. *Systeemtherapie*, 15(1), 27-39.

Huiselijk geweld in partnerrelaties en gezinnen

Studiedag van Kenniscentrum voor Relatieproblematiek De Keerkring in Beilen, 17 maart 2005

Sinds 2003 is er op De Keerkring een dagklinisch programma voor echtparen die te maken hebben met geweld in hun relatie. Daarin is aanleiding gevonden voor het organiseren van deze studiedag over huiselijk geweld.

Ineke Toering, psychiater bij De Keerkring, opent de dag met een lezing over de ervaringen met de groepen 'Driftbeheersing in relaties'. De behandeling is succesvol, bijna 70% meldt verbetering.

Een van de ochtendworkshops wordt gegeven door Justine van Lawick, met als titel 'Kinderen centraal bij de behandeling van geweld in intieme relaties'. Kernpunt is het gedriehoek worden. Meerpartijdigheid is ondoenlijk omdat het spanningsniveau te hoog is. Er zijn te weinig reflectiemomenten, waardoor je als derde niet uit de situatie kunt stappen; je wordt meegesleept in de triadische strijd. Wat van Lawick wil aantonen is dat dit voor de therapeut, maar ook voor kinderen geldt. Ook stelt zij dat kinderen als een stabiele derde partij voor de vechtende ouders een uitweg voor de problemen zijn. Didactisch gezien laat Van Lawick dat op een prachtige manier zien. We krijgen twee filmfragmenten met huiselijk geweld te zien, waarbij wij de opdracht krijgen ons te identificeren met de kinderen. Vervolgens wordt geïnventariseerd wat je daaraan oploopt. Machteloosheid, schaamte, walging en dat er geen ontsnapping mogelijk is, zijn een paar kwalificaties. Het zijn precies dezelfde gevoelens als die waarin